

Ana Makišová
Jana Kováčová
Univerzita v Novom Sade
Filozofická fakulta

UDK: 811.162.4'367.633:811.163.41'367.633
Originalni naučni rad

PREDLOŽKY DO, OD A Z V SLOVENČINE A ICH EKVIVALENTY V SRBČINE*

V práci sme výskum zamerali na primárne predložky od, do a z v slovenčine a ich ekvivalenty v srbčine. Spomínané predložky patria do skupiny primárnych predložiek a v oboch skúmaných jazykoch sa viažu s genitívom. Predložky od a do sú v oboch jazykoch formálne a zvukovo úplne zhodné. Slovenská predložka do je kontakto­vá a vyjadruje uskutočňovanie kontaktu deja s vnú­­trom objektu. Srbská predložka do je pozičná. Spoločný význam v oboch jazykoch je význam časovej, miestnej a číselnej hranice. Predložkou do sa v oboch jazykoch vyjadruje časová, miestna a číselná hranica, smerovanie dovnútra, spôsob, miera, účel, cieľ, prostriedok. Predložka od v oboch jazykoch patrí k pozičným predložkám, vyjadruje rušenie pozície deja vzhľadom na blízkosť objektu. Vyjadruje priestorové alebo časové vychodisko, príčinu, dôvod, pôvod, spôsob, zreteľ, účel, cieľ. Predložka z sa zaraďujeme ku kontakto­vým predložkám, lebo vyjadruje rušenie kontaktu deja s vnú­­trom alebo s povrchom objektu. Predložka z v spojení s menom v genitíve vyjadruje miestne vzťahy, čas, pôvod, materiál, príčinu, dôvod, spôsob, mieru, prostriedok, zreteľ. V práci sme uviedli aj javy interferencie, keď pod vplyvom srbčiny sa používajú v spisovnej slovenčine nenáležité predložkové konštrukcie.

Kľúčové slová: predložka, srbčina, slovenčina, interferencia.

V práci sa zameriame na výskum troch predložiek, od, do a z v dvoch gene­­tický príbuzných jazykoch, v slovenčine a srbčine, za účelom zisťovania zhôd a odlišností, ktoré v týchto dvoch jazykoch existujú. Ide o synchrónne skúmanie, porovnávanie ich súčasného stavu a o kontrastívnu, alebo konfrontačnú analýzu, ktorá sa zameriava aj na zhody aj na rozdiely dvoch jazykov. Východiskovým jazykom bude slovenčina, na základe ktorej budeme hľadať ekvivalenty v srbčine. Odvolávať sa budeme na kodifikované príručky jestvujúce v oboch jazykoch, slovníky a gramatiky, a všetky uzávery doložíme dokladmi zo súčasnej literatúry, v ktorej sa najvýstižnejšie odzrkadľuje súčasný stav tejto problematiky v oboch jazykoch. Konkrétne ide o doklady z románu Dušana Mitana *Koniec hry* a prekladu do srbčiny (*Kraj igre*) a tam, kde to bude potrebné, doklady doložíme

* Makisova.anna@gmail.com

Príspevok vznikol v rámci projektu č. 178017 Diskurzy menšinových jazykov, literatúr a kultúr v juhovýchodnej a strednej Európe, ktorý financuje Ministerstvo školstva a vedy Srbska.

aj zo slovníkov. Zmienime sa aj o interferencii na dokladoch, ktoré sme čerpali z vojvodinských slovenských médií, prevažne z televízneho spravodajstva.

Cieľom tohto výskumu je zistiť zhody a rozdiely v predložkových systémoch geneticky príbuzných a typologicky blízkych jazykov, ale najmä poukázať na relevantné rozdiely v sémantike slovenských a srbských predložiek, aby sa predišlo ich nenáležitému používaniu, v reči vojvodinských Slovákov a aby sa zároveň riešila otázka interferencie predložiek. Emil Horák vo svojej štúdiu *Východiská pre konfrontáciu predložkového systému slovenčiny s inými jazykmi* (1989) píše, že pri konfrontácii predložkových systémov dvoch jazykov treba vychádzať zo štruktúrno-systémového opisu predložiek, v ktorom sa identifikuje vlastný význam predložky a ktorý poskytuje obraz o fungovaní predložiek v reči. Okrem tohto, existuje aj lexikografický opis predložiek, ktorý sa uvádza vo výkladových slovníkoch. Takýto výklad vychádza z predpokladu, že sú predložky synsémantické slová a že svoj význam nadobúdajú až v kontexte (význam miesta, času, spôsobu, príčiny, účelu, zreteľa atď.). Mnohí jazykovedci, ktorí sa zaoberali konfrontáciou predložkového systému slovenčiny s niektorým cudzím jazykom vychádzali z Horákovho systému slovenských predložiek, vybudovaného na základe binárneho a ternárneho protikladu a používali štruktúrno-systémový opis. Napr. Nina Milecová (1989) sa zaoberala konfrontáciou predložkového systému slovenčiny a ruštiny, vychádzala zo systému kontaktných a pozičných predložiek v slovenčine a uvádzala ich ekvivalenty v ruštine. Eva Ružičková (1989) skúmala predložkový systém slovenčiny v konfrontácii s angličtinou, Ján Taraba (1989) s francúzštinou, Ján Kerďo (1989) s rumunčinou. Podstatné je, že všetci sa opierali o Horákovu výskumy. Aj keď E. Horák konštatuje, že lexikografický opis nie je najvhodnejším podkladom pre konfrontáciu predložiek dvoch jazykov, v predloženej práci budeme vychádzať i zo štruktúrno-systémového i z lexikografického opisu, lebo sú práve abstraktné významy, ktoré sa uvádzajú v lexikografických opisoch najčastejším zdrojom interferencie slovenčiny a srbčiny, najmä u ovládateľov oboch jazykov na území Vojvodiny, kde sú tieto jazyky v priamom kontakte. Základný, invariantný význam predložky, o ktorom sa hovorí v štruktúrno-systémovom opise (ide spravidla o priestorový význam) nepodlieha tak často interferencii ako niektoré iné, abstraktnejšie významy. A nakoniec, ak určíme invariantnému významu niektorej predložky v slovenčine presný ekvivalent v srbčine, neznamená, že ten ekvivalent bude vyhovovať vo všetkých významových odtienkoch slovenskej predložke. A tak isto neznamená, že sa dve formovo rozličné predložky, ktoré nie sú významovými ekvivalentmi, keď ide o základný, invariantný význam, nemôžu významovo kryť pri vyjadrovaní niektorého abstraktného významu. Situácia je veľmi zložitá a preto, aj keď na niektorých miestach v práci môže vyznieť, ako keby sme prekladali predložky z jedného jazyka do druhého, predsa sme si zvolili odvolávať sa aj na lexikografický opis a hľadať (najčastejšie používané) ekvivalenty slovenským predložkám aj v tých abstraktnejších významoch.

Tak definície, ako aj celkový systém predložiek sú v oboch skúmaných jazykoch takmer identické. V gramatikách a morfológiách oboch jazykov sa predložky

považujú za pomocné, nesamostatné, synsémantické slová, ktoré slúžia iba na vyjadrovanie vzťahov (priestorových, časových a iných) medzi samostatnými slovami vo vete. Podľa Morfológie slovenského jazyka: „Predložky čiže prepozície sú neohybné slová, ktoré v spojení s nepriamymi pádmi podstatných mien, zámen a čísloviek vyjadrujú okolnostné (adverbiálne), predmetové (objektové) a prívlastkové (atributívne) vzťahy.“ (Dvonč a kol., 1966: 619). V srbskej gramatike sa predložky definujú takto: „Predložky sú pomocné slová, ktoré slúžia na označovanie vzťahov jednotlivých pádových tvarov slov s inými slovami vo vete, alebo na bližšie určovanie tých vzťahov“ (Stevanović, 1970: 379). Vzťahy, čiže významy, ktoré predložky v spojení s podstatnými menami určujú, sú: miesto, čas, spôsob, príčina, účel, zreteľ, prostriedok a predmet, ktorý je priamo alebo nepriamo zasiahnutý dejom. Priestorový vzťah je na prvom mieste medzi vzťahmi, ktoré vyjadrujú predložky a môže mať miestne alebo smerové významy. Za nimi nasledujú časové vzťahy atď.

O predložkovom systéme v slovenčine a srbčine písal Emil Horák (1971, 1973, 1989). V prácach konštatuje, že „Pomerne vysoký stupeň zhody v pláne formy na jednej strane a pomerne nízky stupeň zhody v pláne obsahu na strane druhej vyvoláva, totiž, a to najmä v pedagogickej praxi, celý rad špecifických problémov spojených s interferenciou.“ (Horák, 1973: 75). Ojedinele o predložkách písala A. Makišová (1990), ktorá svoj výskum upriamila na používanie predložiek v ústnych prejavoch vojvodinských Slovákov.

1. DO

Medzi predložkou do v slovenčine a v srbčine existuje úplná formálna a zvuková zhoda, obe sa viažu s genitívom čo je príčinou, že pri osvojovaní si týchto jazykov, alebo ich paralelnom používaní, často nastáva interferencia. Význam týchto predložiek je však odlišný. Slovenská predložka do je kontaktná a vyjadruje uskutočňovanie kontaktu deja s vnútro objektu. Vždy sa viaže s genitívom a môže vyjadrovať rozličné významy. V Krátkom slovníku slovenského jazyka (ďalej KSSJ) sa uvádza sedem významov predložky do. Srbská predložka do je naopak pozičná a podľa Rečnika srpskoga jezika (ďalej RSJ) vyjadruje päť významov s niekoľkými podvýznamami. Jediným spoločným významom v oboch jazykoch je význam časovej, miestnej alebo číselnej hranice.

1.1. Časová, miestna alebo číselná hranica

Spojením predložky do s genitívom možno označiť koncovú časovú, miestnu alebo číselnú hranicu. Z dokladov vyplýva, že slovenskej predložke je ekvivalentná v srbčine predložka do, napr. *Do tretej musíte byť triezvy ako rybička. Do tri da ste potpuno trezni.v matracoch má nadžganých tol'ko peñazi, kol'ko ty do smrti nezaradiš. ... u slamaricama ima naguranih para, koliko ti do smrti nečeš zaraditi. Kapitanu su obrve poskočile nagore, visoko čak do polovine čela... Tvári sa, že nevie narátať do päť... Pravi se da ne ume da nabroji do pet...*

Základným významovým ekvivalentom slovenskej predložky *do* v srbčine je predložka *u*, a nie predložka *do*. Vo vyjadrovaní ostatných významov sa tieto dve zvukovo identické predložky nezhodujú, ale slovenskej predložke *do* je ekvivalentná v srbčine kontaktová predložkou *u*, ktorá sa spája s akuzatívom. Ide o vyjadrovanie nasledujúcich významov:

1.2. Smer dovnútra niečoho alebo na niečo

Predložkou *do* so slovesami pohybu vyjadrujeme smerovanie dovnútra niečoho, napr. *Keď si vyčistil zuby, nakvapkal do pohára naplneného zdravotne neškodnou kvapalinou prúdiacou z vodovodu... Kada je oprao zube i nakapao u čašu tečnou iz vodovoda bezopasnu po zdravlje... Peter Slávik prešiel z kúpelne do obývačky... Petar Slavik je prešao iz kupatila u dnevnu sobu...*

Na vyjadrenie smeru v srbčine sa používa aj predložka *na*. Vychádza sa z jazykového úzu, ktorý je v každom jazyku ustálený a musíme ho rešpektovať, rovnaká realia, rovnaký jav skutočnosti sa v dvoch jazykoch rozlične chápu a vysvetľujú, preto sa aj používajú rozličné predložky, napr.: *...dobře však vedel, že takáto primitivnost' by iba priliala olej do ohňa. Međutim, dobro je znao da bi takva primitivnost samo dolila ulje na vatru.*

1.3. Väzba pri slovesách

Slovenskej predložke *do* pri väzbe so slovesami významovo je ekvivalentná v srbčine predložka *u*. Potvrdzujú to doklady: *...bola zasvätená do najmenších podrobností... bila je upućena u najsitnije detalje... Pred rokom odišla do dôchodku... Pre godinu dana je otišla u penziju... bola do majstrovho sýteho barytónu už dlhé roky zamilovaná tak tajne... bila je već godinama zaljubljena u maestrov baršunasti bariton toliko tajno...*

1.4. Spôsob, miera, prostriedok alebo nástroj

Keď ide o vyjadrovanie týchto významov, slovenskej predložke *do*, okrem už spomenutej srbskej predložky *u* ekvivalentná je väzba *do+G*, najmä keď ide o vyjadrovanie miery. Pri vyjadrovaní prostriedku alebo nástroja je ekvivalentná aj väzba *o+A*, napr.: *Aspoň tak hlúpo... do očí... prečo si stále vymýšľaš? Barem nemoj tako glupo... u očí... zašto stalno izmišljaš? ...a dlhé, do polovice chrbta padajúce vlasy jej zavířili okolo tváre. ...i duga kestenjasta kosa, koja je dosegala do polovine leđa, zatalasala joj se oko lica. Je dorazena do dna... Popijena do dna... začala už zháňat' aj drobné jemné vecičky, do ktorých sa obliekajú krásne škvŕňatá... počela je da nabavlja sve te stvarčice u koje se oblače prelepi bebi-roni... Utreš si špinavé ruce do pláštá... Obrisaó je prljave ruke o mantil... opatrne, nevidiš, že ta láka do pasce? ...pažljivo, zar ne vidiš da te mami u stupicu?*

1.5. Účel, cieľ

Pri vyjadrovaní účelu ako ekvivalent slovenskej predložke *do* v srbčine sú predložky *na* a *za*, čo by sme znovu mohli vysvetliť vychádzajúc z úza v dvoch jazykoch, v ktorých sú rozličné odtienky vo vysvetľovaní si jednotlivých realii a javov skutočnosti. Ide iba o nuansy v spôsobe vysvetľovania si javov skutočnosti, ktoré sú potenciálnym zdrojom interferencie, napr.: *A tak zase do roboty. A tako,*

opet na posao. Otec naozaj písal do závodného podnikového časopisu... Otac je stvarno pisao za fabrički list... Vložil sa do práce s plným nasadením... Bacio se punom parom na posao...

Podľa Morfológických aspektov súčasnej slovenčiny (ďalej MASS) predložkou do v ustálených spojeniach typu *Čo tá do toho? Čo nás do toho* sa vyjadruje aj zreteľ. V srbčine sú ekvivalentné ustálené bezpredložkové spojenia, napr. *Šta nas briga*.

1.6. Interferencia

Pod vplyvom srbčiny často používame spojenie „*Íst na robotu*“ (v srbčine *Ići na posao*). Namiesto predložky na treba použiť kontaktnú predložku do (ide o smerovanie deja): *Íst do roboty*. Konkrétne v tomto, ale aj v mnohých iných prípadoch, v ktorých pod vplyvom srbčiny nastáva nenáležité používanie predložiek, interferencia nastáva kvôli odlišným vysvetľovaním si reálií a javov skutočnosti v dvoch jazykoch, čo u bilingvistov, ktorí pritom nepoznajú dôkladne situáciu v systéme jedného z používaných jazykov, vyvoláva mechanické uplatňovanie pravidiel dominantného jazyka. Je celý rad ďalších príkladov, na ktoré nemáme konkrétne jazykové vysvetlenie, lebo ide o mimojazykové záležitosti a preto si iba musíme osvojiť, že sa to v dvoch jazykoch vyjadruje rozlične a dbať, aby sme nerobili chyby. Najčastejšie príklady na interferenciu tohto typu sú: „*pracovať v škole*“, (*raditi u školi*) „*vo veľvyslanectve Slovenskej republiky*“, (*u slovačkoj ambasadi*), „*dolievať olej na oheň*“, v (*dolivati ulje na vatru*), namiesto správnej väzby *pracovať na škole, na veľvyslanectve, dolievať olej do ohňa*.

Interferencia často nastáva aj pri vyjadrovaní časovej hranice alebo času, v ktorom sa určitý dej uskutočňuje a to, čo vojvodinským Slovákom spôsobuje problémy, vôbec nie je predložka, ale substantívum, ktoré pri vyjadrovaní času a pod vplyvom srbčiny veľmi často použijú v nesprávnom páde, čiže v akuzatíve, napr. „*Popoludní sú žiaci v škole do šesť hodín*“ (Myjavcová, 2009: 195), namiesto *Popoludní sú žiaci v škole do šiestej* (Myjavcová, 2009: 195).

2. OD/ODO

Predložka od si v oboch jazykoch vyžaduje väzbu s genitívom. V rámci štruktúry predložkového systému slovenčiny patrí k pozičným predložkám a vyjadruje „rušenie pozície deja vzhľadom na blízkosť objektu“ (Horák, 1972: 347). Pri tejto predložke, rovnako ako aj pri iných predložkách končiacich sa na spoluhlásku, v oboch jazykoch nastáva asimilovaná výslovnosť v závislosti od hláskovej podoby začiatku nasledujúceho slova. V slovenčine v genitíve jednotného čísla nastáva vokalizácia predložky pred zámenom ja a niektorými substantívami (odo mňa, odo dňa). V KSSJ sa uvádza šesť významov predložky od v spojení s genitívom a v RSJ deväť významov, pri niektorých s ďalšími významovými odtienkami. Takmer vo všetkých slovenských významoch sa táto predložka používa aj v srbčine. Keď ide o interferenciu u vojvodinských Slovákov, problém nastáva preto, lebo nie všetkým srbským významom predložky od je ekvivalentná for-

movo rovnaká predložka v slovenčine. Ostatným významom tejto predložky v srbčine, v slovenčine zodpovedá predložka z, alebo aj bezpredložková väzba, o čom budeme viac hovoriť v časti o interferencii. Predložkou od môžeme vyjadriť tieto významy:

2.1. Priestorové alebo časové východisko

Pri vyjadrovaní času a priestoru slovenskej predložke od je ekvivalentná v srbčine predložka od, napr. ...ráno sa vrátim od matky... ...ujutru ću se vratiti od majke.. Len cestou od autobusu som stretol dvoch bradatých. Samo usput od autobusa sreo sam dvojicu sa bradom. ...sľuboval byť hneď od rána plný napäta a nervozity... ...več od ranog jutra obećavao napetost i nervozu... Svetský mu umožnil zúčastňovať sa na príprave inscenácie od samého začiatku... Svetski mu je omogućio da učestvuje u pripremama inscenacije od samog početka...

Predložkou od v spojení s podstatným menom v genitíve vyjadrujeme vzdľaňovanie sa v priestore. K predložke od a substantívu v genitíve pripája sa zvyčajne sloveso s predponou od-: *odbehnúť od okna, odísť od stola, odlepiť od podlahy*. Spojením predložky od s genitívom sa ruší pozícia vytvorená v blízkosti nejakého miesta, napr. *odchádzať od stola, odísť od stola*. Aj v srbčine predložkou od v spojení s podstatným menom v genitíve vyjadrujeme vzdľaňovanie sa v priestore, napr. *bežim od njega, pobeći od kuće*.

Predložkou od sa v spojení s genitívom substantív označujúcich časové body alebo úseky vyjadruje časové východisko, začiatok, napr. *Je taký od narodenia. Nevideli sme sa od detstva*. Uvedeným spojením sa v srbčine tiež vyjadruje časový, začiatočný bod, napr. *od rođenja, od glave*.

2.2. Príčina, dôvod

Pri vyjadrovaní kauzatívneho vzťahu, keď ide o priamu vnútornú príčinu, sa predložka od v oboch jazykoch tiež úplne zhoduje. Najčastejšie sa viaže so substantívami pomenúvajúcimi psychické a fyziologické stavy a procesy, napr. *Slávikovi sa od zhnusenja zdvihol žalúdok. Slaviku se od gađenja podigao želudac. ...nemohol preda dúfať, že bude od radosti vyskakovať po povalu... ...nije ni mogao da očekuje da će od radosti skakati do plafona... ...šarmantné boa z pštrosích pier, ktoré sa rozpadávalo od staroby... ...šarmantna peruška od nojevog perja, koja se raspadala od starosti...*

2.3. Pôvod, pôvodca

Spojením predložky od a podstatného mena v genitíve možno vyjadriť pôvod, napr. *Chceš povedať, že je to od niekoho iného? Želiš da kažeš da je od nekog drugog? Bolo mu absolútne jasné, že zápal pľúc vyvolá kniha, ktorú tam čítal: Čarovný vrch od Thomasa Manna. Bilo mu je jasno da je upalu pluća prouzrokovala knjiga koju je upravom čitao: Čarobni breg Tomasa Mana*. V srbčine v druhom doklade pôvod možno vyjadriť aj bez predložky. V RSJ pri význame pôvodu sa uvádza doklad: *Todor od Stalaća, od dobrog oca i od još bolje majke*. V oboch jazykoch pôvod možno vyjadriť aj v spojení od + sloveso s významovým okruhom pochádzania, napr. *Kabát má od staršej sestry. Kaput ima od starije sestre*.

2.4. Spôsob, prostredník, prostredníctvo, miera

Predložka od v spojení s genitívom v slovenčine vyjadruje spôsob deja zväčša v ustálených spojeniach, napr. „povedať (niečo) od srdca, porozprávať od slova doslova, hádať od oka“ (MASS, 2010: 290). Rovnako je aj v srbčine, napr. „učiniť što od sveg srca“ (RSJ, 2007: 854). Mieru možno vyjadriť aj spojeniami predložiek od – do, od – po, ktoré vyjadrujú vymedzenú, ohraničenú mieru. Rovnaké spojenia sú aj v srbčine, napr. ...*ktoré zakrývali jednu stenu miestnosti od dlážky až po povalu... ..koje su prekrivale jedan zid od poda do plafona... Dnes mal k dispozícii televízne štúdio od 15.00 do 18.00. Danas mu je televizijski studio bio u dispoziciji od 15.00 do 18.00, porozprávať presne od slova do slova, prísť zablatený od hlavy po päty, od kuće do škole, od početka do kraja.*

2.5. Väzba

V oboch jazykoch predložkou od vyjadruje sa väzbu so slovesami alebo menami, napr. ...*ved' ja som robil strihača, keď on ešte nerozoznal televízor od akvária. ...pa ja sam radio montažu dok on još nije razlikovo televízor od akvarijuma. ...oddelil bielok od žltka... ..odvojila balance od žumanca... To však závisí od náhody, na to nemám nijaký vplyv... To, međutim, zavisi od slučajnosti, na to nemam nikakav uticaj...*

Pri niektorých slovesách pohybu sa spojením genitívu s predložkou od vyjadruje smer vzhľadom na východisko deja alebo pohybu, napr. *Fúka silný vietor od severu. Od hôr sa valia veľké mraky.* V srbčine sa spojením predložky od a substantíva v genitíve tiež vyjadrujeme smer, napr. ...*od istoka duva vetar. Dolazi od njega.*

Predložka od v spojení s genitívom sa používa so slovesami pomenúvajúcimi deje alebo stavy spôsobené živočíchmi, napr. *Turisti boli doštipaní od komárov. Otec je celý dopichaný od včiel. Turisti su bili izujedani od komaraca.*

2.6. Zreteľ

Predložka od vyjadruje zreteľ v porovnávacích konštrukciách, napr. „byť straší/mladší/lepší od niekoho“ (MASS, 2010: 293) a tiež aj „pri hodnotiacich adjektívach, keď sa k významu zreteľa pridružuje odtienok personálneho pôvodcu“ (MASS, 2010: 293). V srbčine sa rovnakou väzbou tiež môže vyjadriť význam zreteľa, napr. ...*ale bol to od nej vlastne dobročinný skutok. ...nego je to, zapravo, bio čin dobročinstva. Ale to ste od Petra a pár rokov staršia. Pa, vi ste od Petra stariji nekoliko godina. Oženil sa s kočkou, ktorá bola odo mňa o dva roky mladšia. ...oženio se ribom koja je od mene bila mlađa dve godine.*

2.7. Účel, cieľ

„Spojením predložky vyjadrujeme účel s cieľom zabrániť tomu alebo prekonať to, čo je obsiahnuté vo význame substantíva v genitíve *predpísať (kvapky) od kašľa, užívať (lieky) od bolesti*“ (MASS, 2010: 295). Pri vyjadrovaní účelu je predložka od synonymná s predložkou proti. V srbčine význam účelu sa vyjadruje predložkou od, napr. *kutija od naočara, traka od pisaće mašine* (RSJ, 2007: 853).

2.8. Interferencia

Nie v každom prípade ako v srbčine môžeme používať konštrukciu od + G v slovenskom jazyku. V srbčine sa vyskytuje častejšie a potom pod jej vplyvom aj v slovenčine ju použijeme tam, kde netreba. Častým zdrojom interferencie je vyjadrovanie miery, ktorá sa predložkou od môže vyjadrovať iba v srbčine, napr. *dete od šest godina*. Niekedy sa v reči vojvodinských Slovákov vyskytne rovnaké spojenie „*dieťa od šesť rokov*“, ktoré je nesprávne a náležité spojenie bude *šestročné dieťa*. V médiách sme zaznamenali aj tieto doklady: „*Škody od požiarov*“ (*šteta od požara*); „*Ludia, ktorí majú viac od 65 rokov, majú právo...*“ (*Ljudi koji imaju više od 65 godina*). Nenáležité spojenia treba vystriedať týmito: *škody spôsobené požiarom* alebo *škody, ktoré spôsobili požiare*. *Ludia, ktorí majú viac ako 65 rokov*. Predložka od sa v slovenčine môže použiť iba, keď ide o vyjadrovanie zreteľa, napr. *starší odo mňa* (s ohľadom na mňa, prirovnávajúc ho so mnou).

3. Z/ZO

Podľa KSSJ predložka z v spojení s genitívom môže vyjadrovať osem významov. Táto predložka nemá v srbčine formovo identický ekvivalent, ale významovo jej zodpovedajú srbské predložky iz a s/sa. V štruktúre predložkového systému slovenčiny ju zaraďujeme ku kontaktoým predložkám, lebo vyjadruje rušenie kontaktu deja s vnútrom alebo s povrchom objektu (Horák, 1972). Viaže sa iba s genitívom. Srbská predložka iz sa tiež viaže iba s genitívom a vyjadruje rušenie kontaktu deja s vnútrom objektu. Predložka s/sa sa viaže s genitívom, ale aj s inštrumentálom a v tejto prvej väzbe (s/sa + G) vyjadruje rušenie kontaktu s povrchom objektu. V RSJ predložka iz v spojení s genitívom má desať významov s ďalšími podvýznamami, z ktorých sú slovenskej väzbe z/zo + G väčšinou ekvivalentné významy miestnych vzťahov, času, časového východiska, pôvodu, materiálu, príčiny, dôvodu, spôsobu deja, predmetu. Predložka s/sa v spojení s genitívom vyjadruje päť významov s rozličnými odtienkami a takmer všetky sú ekvivalentné slovenskej väzbe z/zo + G. Hlásková podoba predložky z sa pravidelne vokalizuje a asimiluje v závislosti od hláskovej podoby začiatku nasledujúceho slova. Spodoboovanie nastáva, keď sa nasledujúce slovo začína neznelou spoluhláskou a vokalizácia v niekoľkých podmienkach: keď sa nasledujúce slovo začína na rovnakú spoluhlásku (*zo začiatku*), podobnú podľa znelosti (*zo srdca*), podľa mäkkosti (*zo žartu*), podľa znelosti a mäkkosti spolu (*zo školy*), alebo skupinu spoluhlások, v ktorej sa na druhom alebo treťom mieste nachádza rovnaká alebo podobná spoluhláska (*zo vzduchu, zo psa*). Pod rovnakými podmienkami nastávajú zmeny aj v srbčine. Významy predložky z/zo, ktoré sa uvádzajú v KSSJ sú nasledujúce:

3.1. Miestne vzťahy

Významy týchto predložiek sa úplne zhodujú, keď ide o vyjadrovanie rušenia kontaktu deja, buďto z vnútra, alebo z povrchu objektu. V slovenčine sa oba významy vyjadrujú väzbou z/zo + G a v srbčine sa používa väzba iz + G, keď ide o rušenie kontaktu s vnútrom objektu a väzba s/sa + G, ak sa kontakt ruší s povrchom

objektu, napr. *Nakoniec vytiahol zo skrine ľahkú letnú košeľu pastelovočervenej farby. Na kraju je izvakao iz ormana tanku letnju košulju pastelnocrvene boje. ...ešte predtým, ako ju zdvorilo a slušne vyhodil zo svojho bytu... ...još pre nego što ju je učtivo i kulturno izbacio iz svog stana... ...rozoberal na súčiastky nebožtíkov, ktorí odišli z tohto sveta vďaka svojim bližnjim. ...bavio se rastavljanjem na delove pokojnika koji su sa ovoga sveta otišli zahvaljujući svojim bližnjim. ...do-krkvanou špinavou vreckovkou si utrel pot z čela... izgužvanom prljavom maramicom obrisao znoj sa čela... Ak vyjadrujeme v slovenčine rušenie kontaktu s vnútrom objektu, predložka z sa často spája so slovesami s predponou vy-, napr. vytiahol, vyhodil. Pohyb zhora nadol v slovenčine vyjadrujeme spojením predložky z a mena v genitíve, napr. zoskočiť z koňa a v srbčine predložkou sa a mena v genitíve, napr. skočiti sa konja.*

3.2. Čas, časové východisko

Časové východisko v srbčine vyjadruje predložka iz, ktorá je významovo ekvivalentná slovenskej predložke z/zo, ale v analyzovanom korpuse sa ako prekladový ekvivalent vyskytla aj príslovka s týmto významom, napr. *Zo začiatku som vyplňal chľastom len krátke prestávky medzi robotou... Najpre sam cugom ispunjavao samo kratke pauze između posla... Podľa svedectva vizitačnej zápisnice Izáka Abrahamidesa z roku 1611... Kako svedoči vizitacijski zapisnik Izaka Abrahamidesa iz 1611. godine...*

Časové východisko v ustálených spojeniach sa v slovenčine vyjadruje spojením predložky z a mena v genitíve, napr. *zo stredy na štvrtok, zo začiatku, z tých čias*. V srbčine ekvivalentné predložky budú sa, iz.

3.3. Pôvod, materiál

Pôvod vyjadrujeme spojením predložky z a mena pomenúvajúceho substanciu v genitíve. Pri vyjadrovaní pôvodu alebo materiálu slovenskej väzbe z + G zodpovedajú väzby dvoch predložiek s rovnakým pádom – predložky iz (pôvod) a od (materiál, látku), napr. *S koľkými významnými ľuďmi z umeleckej brandže sa pozná! S koliko značajnih ljudi iz umetničke brandže se poznaje! Pochádzal zo starého zemianskeho rodu... Poreklom sam iz stare veleposedničke porodice... ...boli to šaty z hodvábného brokátu staroručovej farby... Bila je to haljina od crvenog brokata prljavoružičate boje... ...keđ si uvedomí, že osud ľudstva, osud celej tejto planéty, áno, aj jeho osud, osud tohto živého tela z mäsa a kostí... ...sudbina čovečanstva, sudbina čitave ove planete, da i njegova sudbina, sudbina ovog živog tela od krvi i mesa... ...bol to starý, dôverne známy tmavohnedý nábytok z orechového dreva... ...bio je to stari tamnosmeđi nameštaj od orahovine...*

3.4. Príčina, dôvod

Pri vyjadrovaní príčiny sú slovenská predložka z a srbská predložka iz v spojení s genitívom ekvivalentné a používajú sa, keď ide o vyjadrovanie nepriamej príčiny, čiže keď je slovo v genitíve iba stimulom, napr. *Kúpil jej ich z čirej samopaše. Kupio ju je iz čistog hira. ...v podstate jej bol verný; skôr z pohodlnosti ako zo zásady... ...u suštini, bio joj je veran pre iz udobnosti nego iz principa...*

...všetci dobre vieme, že súdruh Slávik sa stal dezignovaným režisérom zo všeobecne známych príčin... ...svi dobro znamo da je drug Slavik postao imenovani režiser iz opšte poznatih razloga...

V niektorých prípadoch, slovenskej predložke z v závislosti od sémantiky substantíva, môže byť ekvivalentná príčinná predložka od, napr. „Žalúdok sa mi obracia z teba, rozumieš?“ „Želudac mi se prevrće od tebe, razumeš li?“ „To je peklo, z tej horúčavy by sa našinec zmagoril“ ... „Ovo je pakao, od te vručine će naš čovek šenuti“...

Podstatné meno v genitíve v spojení s predložkou z môže vyjadrovať vnútorné pohnútky, napr. z *vd'ačnosti*, z *lásky* v srbčine je ekvivalentná predložka iz v spojení s genitívom *iz zahvalnosti*, *iz ljubavi*.

3.5. Spôsob, miera, sprievodné okolnosti deja

Na základe uvedených dokladov pri vyjadrovaní spôsobu a sprievodných okolností deja slovenskej väzbe z + G zodpovedá predložka s/sa a vo vyjadrovaní miery alebo intenzity predložka iz, obe v spojení s genitívom, napr. ...*preskakovala z predmetu na predmet*... ...*skakala s teme na temu*... ...*obkľučovali ich zo všetkých strán*... ...*koje su okruživala sa svih strana*... ...*hravo a bezstarostne poletoval z kvetu na kvet*... ...*poletno i bezbrižno je leteo sa cveta na cvet*... ...*mal by si si z času na čas urobiť olejový zábal*... ...*trebalo bi da s vremena na vreme staviš uljno pakovanje*... ...*z hlčky duše veril, že je to naozaj tak*... ...*iz dubine duše je verovao da je to zaista tako*...

Predložkou z možno vyjadriť spôsob aj v ustálených spojeniach *kráčať z nohy na nohu*, *z ruky do ruky*, *zo dňa na deň*. V srbčine v tomto kontexte bude ekvivalentná predložka iz: *iz dana u dan*, *iz ruke u ruku*.

3.6. Prostriedok, nástroj

Slovenská predložka z „v spojeniach s genitívom podstatných mien pomenúvajúcich substancie, ktoré možno chápať ako prostriedok alebo nástroj, vyjadruje význam prostriedku alebo nástroja“ (MASS, 2010 : 292). Uvedenému slovenskému významu v srbčine zodpovedá niekoľko konštrukcií: významovo ekvivalentná konštrukcia predložky iz v spojení s genitívom, väzba od + G a bezpredložková väzba, napr., *iste si viete predstaviti, že nežila len zo svojho platu*, “... .., *sigurno možete da zamislite da nije živela samo od svoje plate*“... *Neodvetil, iba si otvoril pivo a napil sa priamo z flaše. Nije odgovorio, samo je otvorio pivo i popio gutljaj direktno iz flaše.* „*Nechápem, ako vám údajná slepota môže brániť počuť výstrel z dela.*“ „*Ne shvatam kako vam navodno slepilo može smetati da čujete topovski pucanj.*“

3.7. Zreteľ

Predložka z vyjadruje zreteľ pri prirovnávaní so superlatívami adjektív a adverbii, napr. „*Mária bola najkrajšia z celej triedy*“ (MASS, 2010 : 293). V srbčine máme spojenie *najlepša iz razreda*. V spojeniach typu z *hládiska*, *zo stanoviska*, *zo stránky* atď. tiež ide o vyjadrovanie zreteľa. V tomto kontexte v analyzovaných

textoch v srbčine je ekvivalentná predložka s/sa, napr. *Obec a jej okolie je z botanickej stránky vďačným objektom pre milovníkov prírody... Selo i njegova okolina je sa botanického stanovišta idealno mesto za ljubitelje prirode... Čiže z ich hľadiska, z hľadiska obe... Prema tome, s njihovog aspekta, sa aspekta sela... ... On sa totiž o cudie ženy nikdy nezaujímal... povedala by som, z nejakej erotičkej stránky... Njega, naime, druge žene nikada nisu zanimale... rekla bih... sa erotske strane...*

3.8. Predmet (odlukový, partitívny genitív) pri slovesách

Predložka z sa v slovenčine používa s tzv. partitívnym, či odlukovým genitívom pri slovesách, ktoré implikujú význam oddelenia časti od celku a tiež aj pri slovesách so sémantikou zbavovania sa niečoho alebo zmeny stavu (MASS, 2010). V srbčine sa ako ekvivalent prvého významu najčastejšie vyskytla bezpredložková väzba. Keď ide o sémantiku zmeny stavu vyskytla sa významovo ekvivalentná predložka iz, napr. *...zarehotal sa a logol si z piva. ...zacerekao se i cugnuo pivo. Radšej si konečne odkroj z chleba... Bolje konačno iseci hleb... ...nemajte strach, z nosa vám neodhriznem... ...ne brinite, neću vam odgristi nos... ...rýchlostou, ktorá opät prebrala z letargie zdravý pud sebazáchovy slečnej Lapšanskej. ...brzinom koja je ponovo prenula iz letargije instinkt samoočuvanja gospođice Lapšanske.*

3.9. Interferencia

Vo vojvodinských médiách sme zaznamenali nenáležité spojenie: *Ostrov Mindanao sa ešte stále zotavuje od následkov najsilnejšieho tajfúna, ktorý zasiahol Filipíny tohto roku*, ktoré vzniklo podľa srbskej konštrukcie: *oporavljati se od posledica tajfuna*. Aj keď predložka od v slovenčine tiež vyjadruje príčinu, dokonca najčastejšie si v tomto význame korešponduje so srbskou predložkou od, v tomto prípade je použitá nenáležité. Ide o jazykový úzus, ktorý treba rešpektovať a použiť správnu väzbu s predložkou z: *zotavovať sa z následkov*.

Zhrnutie

Predložky od, do a z zaraďujeme do skupiny primárnych predložiek a v oboch skúmaných jazykoch sa viažu s genitívom. Predložky od a do sú v oboch jazykoch úplne formálne a zvukovo zhodné. Slovenská predložka do je kontaktová a vyjadruje uskutočňovanie kontaktu deja s vnútrom objektu. Srbská predložka do je pozičná. Spoločný význam v oboch jazykoch je význam časovej, miestnej a číselnej hranice. Môže vyjadrovať rozličné významy: smerovanie dovnútra niečoho alebo na niečo, spôsob, mieru, prostriedok, účel, cieľ. Slovenskej predložke do v srbčine je ekvivalentná predložka do, u+A, na, o+A, za. Predložka od sa v oboch jazykoch zaraďuje k pozičným predložkám a vyjadruje rušenie pozície deja vzhľadom na blízkosť objektu. Predložka v spojení s menom v genitíve vyjadruje priestorové alebo časové východisko, príčinu, dôvod, pôvod, spôsob, zreteľ, účel, cieľ. Z dokladov vyplýva, že slovenskej predložke od v srbčine je ekvivalentná rovnozvučná predložka, v niektorých dokladoch sa vyskytlo bezpredložkové

spojenie. Mieru možno vyjadriť spojením predložiek od – do, od – po. Slovenská predložka z nemá v srbsčine formovo identický ekvivalent, ale významovo jej zodpovedajú predložky iz, s, sa, od. Predložku z zaraďujeme ku kontaktoým predložkám, lebo vyjadruje rušenie kontaktu deja s vnútom alebo s povrchom objektu. Predložka z v spojení s menom v genitíve vyjadruje miestne vzťahy, čas, pôvod, materiál, príčinu, dôvod, spôsob, mieru, prostriedok, zreteľ.

LITERATÚRA

- Dvonč, L., Horák, G., Miko, F., Mistrík, J., Oravec, J., Ružička, J. & Urbančok, M. (1966). *Morfológia slovenského jazyka*. Bratislava: SAV.
- Horák, E. (1971). Predložky zbog, od a iz v spisovnej srbochorvátčine a ich ekvivalenty pre, od a z v spisovnej slovenčine. U: Novaković, B. (ured.) (1971). *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. (str. 487 – 502) Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Horák, E. (1972). Predložkový systém spisovnej slovenčiny. *Slovenská reč*, 37, 341-354.
- Horák, E. (1973). Kontrastívna analýza predložkového systému spisovnej srbochorvátčiny a spisovnej slovenčiny. *Slavica Slovaca*, 1, 75-92.
- Horák, E. (1989). Východiská pre konfrontáciu predložkového systému slovenčiny s inými jazykmi. U: Mistrík, J. (red.) *Studia Academica Slovaca*. (str. 167-183). Bratislava: Alfa
- Kerďo, J. (1989). Kontrastívny opis primárnych slovenských a rumunských predložiek. U: Mistrík, J. (red.) (1989). *Studia Academica Slovaca*. 18. (str. 239-251). Bratislava: Alfa.
- Krátky slovník slovenského jazyka (1987). Kačala, J., Pisárčiková, M. (red.) Bratislava: Veda.
- Makišová, A. (1990). Predlozi u usmenim iskazima vojvodanskih Slovaka. U: Dudok, D. (ured.) (1990). *Kontrastívna jezička istraživanja* (str. 347-353). Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Milecová, N. (1989). Konfrontácia predložkového systému slovenčiny a ruštiny. U: Mistrík, J. (red.) (1989). *Studia Academica Slovaca*. 18. (str. 321-335). Bratislava: Alfa.
- Myjavcová, M. (2009). *Slovenská jazyková čítanka*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum.
- Rečnik srpskoga jezika (2007). Nikolić, M. (ured.) Novi Sad: Matica srpska.
- Ružičková, E. (1989). Predložkový systém slovenčiny v konfrontácii s angličtinou. U: Mistrík, J. (red.) (1989). *Studia Academica Slovaca*. 18. (str. 461-479). Bratislava: Alfa.
- Stevanović, M. (1975). *Savremeni srpskohrvatski jezik I*. Beograd: Naučna knjiga.
- Taraba, J. (1989). Ku konfrontačnému opisu slovenských a francúzskych predložiek na báze invariantného významu. U: Mistrík, J. (red.) (1989). *Studia Academica Slovaca*. 18. (str. 527-543). Bratislava: Alfa.
- Vaňko, J. (2010). Fixátory dependencie. U: Dolník, J. (editor) (2010). *Morfologické aspekty súčasnej slovenčiny* (str.265-315) Bratislava: Veda.

Ana Makišova, Jana Kovačova

PREDLOZI *OD, DO* I *Z* U SLOVAČKOM I NJIHOVI EKVIVALENTI U SRPSKO

REZIME

U radu smo analizirali primarne predloge *od, do* i *z* u slovačkom jeziku i njihove ekvivalente u srpskom jeziku. Ovi predlozi se spajaju sa genitivom. Predlozi *od* i *do* u oba jezika se slažu na planu forme. Slovački predlog *do* izražava kontakt, dok srpski predlog *do* označava poziciju. Predlogom *do* u oba jezika označavamo vremensku granicu, mesto završetka kretanja, položaj, kretanje ka unutrašnjosti, način, cilj, svrhu, približnu granicu. U srpskom jeziku ekvivalentni su predlozi *do, u, na, za*. Predlog *od* u oba jezika svrstavamo među pozicione predloge. Izražavamo mesto početka radnje, vreme početka radnje, uzrok, povod, obzir, cilj, svrhu. Navedena značenja u srpskom jeziku izražavamo predlozima *od, od – do, od – po*. Predlogom *z* izražavamo mesto, polaznu tačku, vreme od kojeg nešto počinje, poreklo, motiv, uzrok, materiju, građu od koje je nešto napravljeno. Slovačkom predlogu *z* semantički ekvivalentni su predlozi *iz, s, sa, od*. U radu smo naveli i pojave interferencije sa pomenutim predlozima.

Gljučne reči: predlog, srpski jezik, slovački jezik, interferencija.

Ana Makišova, Jana Kovačova

PREPOSITIONS *DO, OD* AND *Z* IN SLOVAK AND THEIR EQUIVALENTS IN SERBIAN

SUMMARY

The paper analyzed primary prepositions *od, do* and *z* in Slovak and their equivalents in Serbian. These prepositions are used with the genitive case. In both languages prepositions *od* and *do* are formally the same. The Slovak preposition *do* expresses contact, while the Serbian preposition *do* marks a position. The preposition *do* in both languages marks a temporal boundary, a point of the end of motion, a position, a movement towards the interior, a manner, an aim, a purpose, an approximate boundary. In the Serbian language the equivalent prepositions are *do, u, na, za*. The preposition *od* is a position preposition in both languages and is used to express a point of the beginning of an action, the time of the beginning of an action, a cause, a motive, an aim, a purpose. These meanings are expressed with prepositions *od, od-do, od-po* in Serbian. The preposition *z* expresses a place, a point of origin, a time when something begins, an origin, a motive, a cause, a matter, a material something is made of. The Serbian semantic equivalents of the Slovak preposition *z* are *iz, s, sa, od*. The paper also lists interference that occurs when these prepositions are used.

Key words: preposition, Serbian language, Slovak language, interference.